

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

„Prema Evropskoj Uniji - Preporuke za unaprjeđenje socijalnog uključivanja u BiH“

dr. Žarko Papić, mr. sci. Maida Fetahagić

Sarajevo, oktobar 2019.

FSU u BiH • ФСУ у БиХ • ZSU u BiH • SIF in BiH

Branilaca Sarajeva 47 • 71000 Sarajevo • Tel + 387 33 219 313 • Fax + 387 33 219 314

Email: sif@sif.ba • Web <http://www.sif.ba>

Ova publikacija proizvedena je uz finansijsku podršku Evropske unije i UNICEF-a. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Fondacije za socijalno uključivanje u BiH i Inicijative za bolju i humaniju inkluziju i ne predstavlja nužno stajalište Evropske unije i UNICEF-a.

Sadržaj

I. EU- Razvoj politika socijalne uključenosti	5
1.Socijalna Agenda EU- Lisabonska strategija	5
2.Otvoreni metod koordinacije	5
3.Akcioni program Zajednice, nacionalni i zajednički akcioni planovi i izvještaji	7
4.Reforma Lisabonske strategije	8
5.Evropska mreža protiv siromaštva.....	10
II. Strategija Evropa 2020	11
1.Prioriteti, ciljevi, vodeće inicijative i integrisane smjernice	11
2.Socijalna uključenost i smanjenje siromaštva u Evropi 2020	12
3.Evropski semestar	13
4.Instrumenti za provedbu Strategije	14
III. Prema održivoj EU 2030	14
1.EU Agenda 2030.....	14
IV. Primjena otvorenog metoda koordinacije u BiH	16
1.Strategije BiH	16
V. Osnove razvoja socijalne uključenosti u BiH.....	18
1.BiH 2030- održiv i uključujući razvoj	18
2.Klimatske promjene i rizici od katastrofa	22
VI. Preporuke Evropske Komisije za reforme u BiH	25
VII. Kako doći do strategija socijalnog uključivanja u FBiH, RS i BDBiH?	29
Annex I	31

UVOD

Projekat „Izgradimo zagovaračku platformu za socijalnu uključenost u Bosni i Hercegovini- „Zastani i poslušaj“ implementiraju Fondacija za socijalno uključivanje u BiH (u daljem tekstu: FSU u BiH) i Inicijativa za bolju i humaniju inkluziju (u daljem tekstu: IBHI), uz finansijsku podršku Evropske unije (u daljem tekstu: EU) i UNICEF-a BiH. Prva komponenta projekta je „Jačanje pristupa pravima i značaju marginalizovanih grupa kroz iniciranje i pripremu Strategija socijalnog uključivanja u entitetima i Brčko Distriktu“. U okviru pomenute prve komponente planirana je izrada dva dokumenta i Studije.

Prvi dokument, „Prema Evropskoj Uniji – Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH“, pripremljen je u aprilu 2019. godine (vidi www.sif.ba/publikacije).

Ovaj dokument drugi je po redu i nosi naziv „Prema Evropskoj Uniji - Preporuke za unaprjeđenje socijalnog uključivanja u BiH“.

Studija „Osnove i uputstva za pripremu Strategija socijalnog uključivanja u entitetima i Brčko Distriktu“ će biti pripremljena tokom 2019/ 2020.

Ovo je drugi od navedenih dokumenata koji se fokusira na iskustva i praksu Evropske unije u socijalnom uključivanju. Analizirana je geneza razvoja politika socijalnog uključivanja i njihova uloga u cjelovitim strategijama Evropske unije, kao što su Evropa 2020 i prema održivoj EU 2030. Posebna pažnja posvećena je otvorenoj metodi koordinacije i njenoj primjeni u BiH. Po prvi put se u BiH, u kontekstu socijalnog uključivanja, analizira i negativan uticaj elementarnih katastrofa. Također, posebna pažnja posvećena je i preporukama Evropske unije, povodom reformi u BiH, iznesenim u Mišljenju Evropske Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji (29.05.2019.) Preliminarno su sugerisani koraci i pristup izradi posebnih strategija socijalnog uključivanja u Federaciji BiH (u daljem tekstu: FBiH), Republici Srpskoj (u daljem tekstu: RS) i Brčko Distriktu BiH (u daljem tekstu: BDBiH).

Istovremeno, uzeta je u obzir činjenica da UNDP BiH priprema „Izvještaj o humanom razvoju BiH 2018 – Socijalna uključenost“, čija se finalizacija očekuje tokom 2019. godine. Situaciona analiza i preporuke tog Izvještaja bit će korišteni u radu na pomenutoj Studiji.

I. EU- Razvoj politika socijalne uključenosti

1. Socijalna Agenda EU- Lisabonska strategija

Socijalna Agenda Evropske unije zvanično je uspostavljena sjednicom Evropskog savjeta u Lisabonu 2000. godine, uvrštavanjem oblasti socijalne uključenosti u koordinaciju nacionalnih politika, te donošenjem Lisabonske strategije. Države članice i Evropska Komisija složile su se poduzeti korake kako bi „odlučno uticale na iskorjenjivanje siromaštva do 2010. godine“ i utvrdile dogovor o zajedničkom strateškom cilju za desetljeće 2000– 2010 prema kojem bi EU do 2010. godine *trebala postati najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija svijeta utemeljena na znanju, te sposobna za održivi ekonomski rast, s najvećom stopom zaposlenosti i snažnom socijalnom kohezijom*.¹ Takav cilj zahtijevao je «cjelokupnu strategiju» usmjerenu, između ostalog, na borbu protiv socijalne isključenosti.

Lisabonska strategija, zasniva se na tri segmenta:

1. Ekonomski segment, kojim se priprema tranzicija prema konkurentnom, dinamičnom i na znanju zasnovanoj privredi;
2. Socijalni segment, koji je usmjeren na modernizaciju evropskog socijalnog modela,
3. Ekološki segment, koji upozorava na činjenicu da privredni rast treba uskladiti s razumnim upotrebom prirodnih resursa.

2. Otvoreni metod koordinacije

Lisabonski samit označio je početak razvijanja i primjene novih, uglavnom “mekih” instrumenata u širenju politike Evropske unije. Uveden je model otvorene koordinacije (Open Method of Coordination, u daljem tekstu: OMC²) kao instrument za provođenje Lisabonske strategije.

OMC se određuje kao ciklična procedura standardizovanja koja vrši koordinaciju nacionalnih politika, obezbjeđivanjem smjernica i procjena na evropskom nivou.

¹ Prema Lisabonskoj strategiji, jačanje konkurentnosti unije temelji se na osam ciljeva, a to su:

1. šire i učinkovitije korištenje novih informacijskih tehnologija,
2. stvaranje evropskog prostora za istraživanje i inovacije,
3. dovršetak izgradnje jedinstvenoga unutarnjeg tržišta Evropske unije,
4. stvaranje učinkovitih i integriranih finansijskih tržišta,
5. jačanje poduzetništva poboljšanjem i pojednostavljenjem regulatornog okruženja poduzeća,
6. jača socijalna kohezija utemeljena na promicanju zapošljavanja,
7. unaprjeđenje vještina i modernizacija sistema socijalne zaštite,
8. održivi razvoj koji bi osigurao dugoročnu kvalitetu života.

² Primjena Otvorenog metoda koordinacije nacionalnih politika počela se primjenjivati u zapošljavanju 1997. godine

OMC se zasniva na saradnji između država članica čije se nacionalne politike usmjeravaju prema zajedničkim ciljevima. Naime, široka divergencija sistema socijalne sigurnosti država članica, otežavala je postizanje konsenzusa o rješavanju problema i izazova iz ove oblasti. Iz toga je proistekla potreba da se, uz očuvanje nacionalnih nadležnosti u oblasti socijalne politike, razvije novi mehanizam koordinacije, drugačiji od stroge zakonodavne procedure.

U primjeni OMC mogu se razlikovati dva tipa ili seta OMC:

- Prvom, snažnijem setu, pripadaju Opće smjernice za ekonomsku politiku i Evropske smjernice za zapošljavanje, gdje je predviđeno snažnije učešće Evropske Komisije, budući da je ova oblast predmet Ugovora.
- S druge strane, OMC u oblasti socijalne sigurnosti (penzije, socijalna uključenost, zdravstvo) pripada drugom setu, koji nema ugovorni osnov, gdje je uloga Komisije manje izražena i gdje se uvažavaju nacionalni principi.

OMC je usmjeren na “širenje najbolje prakse i brže približavanje glavnim ciljevima Evropske unije”. Osmišljen je tako da pomogne državama članicama da istovremeno razvijaju svoju vlastitu politiku u “potpuno decentraliziranom pristupu”. Naime, karakteristika OMC jeste da usvajanje politika i izbora ostaje na nacionalnom nivou, uz postizanje dogovora o zajedničkim ciljevima i indikatorima za postizanje tih ciljeva.

Socijalna uključenost je u djelokrug rada otvorenog modela koordinacije uključena tokom 2001. godine, a njen glavni cilj je imao središnju ulogu u tzv. evropskom socijalnom modelu. Pružanje garancije da svaki građanin može računati na temeljna prava i osnovna sredstva za sudjelovanje u društvu jedna je od osnovnih «zajedničkih preokupacija» svih članica Evropske unije.

Ključni elementi socijalnog OMC su:

1. Zajedničke smjernice, ciljevi u području siromaštva i socijalne isključenosti;
2. Nacionalni akcijski planovi (National Action Plans on Social Inclusion, NAPs/Incl), Zajednički memorandumi o socijalnom uključivanju (Joint Inclusion Memorandum, JIMs);
3. Zajednički izvještaj o socijalnom uključivanju;
4. Pokazatelji socijalne uključenosti u EU (Laeken indikatori);
5. Periodično praćenje, zajednički evaluacijski izvještaji i preporuke kao proces uzajamnog učenja;

Niti jedan od tih instrumenata nema obavezujući karakter i nije poduprt zakonskom snagom. Elementi OMC-a su organizirani u relativno strukturirane «proces» koji se ponavljaju s vremena na vrijeme prema utvrđenom kalendaru. Takvi procesi stvaraju povjerenje i kooperativnu usmjerenost među akterima, te nastoje poticati dinamiku učenja. Upravo u tom smislu OMC ima velike mogućnosti uticaja na razvoj politike.

Zajednički ciljevi u području siromaštva i socijalne isključenosti, dogovoreni na samitu Vijeća EU u Nici u decembru 2000. godine (revidirani na zasjedanju u decembru 2002. godine) su: olakšati svima zapošljavanje, pristup resursima, pravima, robama i uslugama, spriječiti socijalnu isključenost, podržati najosjetljivije i četvrti cilj, mobilizirati sva relevantna tijela. Na taj način «borba protiv socijalne isključenosti» je stavljena na popis onih područja u kojima će Zajednica «davati potporu i dopunjavati aktivnosti zemalja članica».

U periodu od 2001. do 2005. godine, OMC se fokusirao samo na socijalnu uključenost i razvijen je oko navedena četiri cilja borbe protiv siromaštva. Primjenom OMC u oblasti siromaštva i socijalne uključenosti Komisija eksplicitno definiše ove pojmove u Zajedničkom izvještaju o socijalnoj uključenosti iz 2004. godine.

3. Program Zajednice, nacionalni i zajednički akcioni planovi i izvještaji

Važna karakteristika OMC je izrada nacionalnih izvještaja o strategijama socijalne zaštite i socijalne uključenosti, koji utvrđene ciljeve prevode u politike na nacionalnom nivou. Nacionalni akcioni planovi za socijalnu uključenost ostaju samostalni planovi i čine jedan od dijelova unutar cjelovitih evropskih izvještaja (Zajednički izvještaji Vijeća i Komisije) koji dokumentiraju rezultate procesa i ističu dobre prakse i ključne izazove koji predstoje.

Praktično, primjena OMC-a u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti *odvija se u dvije faze*:

- *Prvu fazu* sačinjava proces prihvatanja nacionalnih planova i njihovog evaluiranja od strane Komisije i Komiteta za sigurnost, što čini zajednički izvještaj Vijeća i Komisije, i
- *Druga faza*, višegodišnji akcijski programi koji imaju za cilj podsticanje saradnje između država – članica u politici socijalne uključenosti.

Nacionalnim planom prilagođavaju se zajednički ciljevi Unije specifičnim okolnostima u državama članicama. Planovi su pripremljeni prema preporučenoj metodologiji, a sastoje se od pet poglavlja koji se odnose na glavne izazove, strateški pristup i glavne ciljeve, mjere politike, pokazatelje i primjere dobre prakse.

Nacionalni planovi socijalne uključenosti razmatraju osam ključnih izazova, iako u različitom opsegu i intenzitetu, u raznim zemljama članicama:

- (1) razvijanje uključivog tržišta rada i promovisanje zapošljavanja kao prava i prilike za sve;
- (2) garantiranje adekvatnog dohotka i resursa za život dostojan čovjeka;
- (3) borba protiv diskriminacije u sferi obrazovanja i stvaranje mogućnosti obrazovanja tokom cijelog života;
- (4) očuvanje porodične solidarnosti uz promovisanje gender jednakosti i zaštite individualnih prava, pomoć porodicama i prava djeteta;
- (5) osiguravanje dobrih uslova smještaja za sve;

- (6) garantiranje jednakog pristupa kvalitetnim uslugama (zdravlje, transport, socijalna zaštita, kulturne, rekreativne, i pravne usluge);
- (7) poboljšanje pružanja usluga;
- (8) obnavljanje područja višestruke depriviranosti

Prvi nacionalni planovi socijalne uključenosti pripremljeni su u junu 2001. godine, a donešeni su za dvogodišnji period. Na temelju 15 nacionalnih planova socijalne uključenosti i kruga bilateralnih sastanaka sa zemljama članicama na sastanku Vijeća za zapošljavanje i socijalnu politiku, usvojen je i Zajednički izvještaj o socijalnoj uključenosti.

U prvom zajedničkom izvještaju, kao faktori rizika za socijalnu uključenost, prepoznati su dugoročna nezaposlenost i loš kvalitet radnih mjesta.

Treba istaći da su, u bilateralnim dogovorima sa Evropskom Komisijom, države kandidati za pristupanje uniji 2003. godine bile obavezne sačiniti dokument pod nazivom "Zajednički memorandum o uključenosti" koji je bio priprema za pristupanje procesu koordinacije u narednom ciklusu koji je otpočinjao 2004. godine sa njihovim pristupanjem.

4. Reforma Lisabonske strategije

Lisabonska strategija je postepeno prerasla u vrlo složen program s brojnim ciljevima i nejasnom podjelom odgovornosti između Evropske unije i zemalja članica. Realizacija postavljenih ciljeva nije se odvijala predviđenim tempom, djelimično zbog pogoršane globalne ekonomske situacije i sve veće konkurencije novih ekonomskih sila, ali i zbog sporog napretka reformi u samim zemljama Evropske unije. Slabosti su posebno bile uočljive na tržištu rada. Sredinom perioda provođenja 2005. godine, prerađuju se zajednički ciljevi, te se u okviru reforme Lisabonske strategije ciljevi iz oblasti siromaštva i socijalne isključenosti više vežu sa aktivacijom na tržištu rada.

Ti zajednički ciljevi (koji su zamijenili ciljeve iz Nice) u periodu od 2005. do 2010. godine su:

- (1) garantovati svima pristup osnovnim resursima, pravima i socijalnim uslugama;
- (2) baviti se ekstremnim oblicima isključenosti;
- (3) inkluzija u zapošljavanju;
- (4) borba protiv siromaštva i isključenosti kod marginaliziranih grupa;
- (5) obezbijediti dobru koordinaciju politika i angažovanje relevantnih aktera, uključujući ljude koji su siromašni

Zajednički ciljevi su nakon, uvrštavanja socijalne uključenosti u „Socijalni OMC“ 2006. Godine, postali dio integralne strategije koja osim socijalne uključenosti, obuhvata politiku penzija, zdravstva i dugotrajnu njegu. Glavni ciljevi socijalnog OMC-a odnose se na: socijalnu

koheziju, jednakost muškaraca i žena te jednake mogućnosti za sve uz pomoć efikasnog sistema socijalne zaštite; efikasno međudjelovanje ciljeva Lisabonske strategije koji se odnose na rast, radna mjesta i socijalnu koheziju; dobro upravljanje i uključivanje aktera. Godinu dana kasnije uspostavlja se program PROGRESS (trajao do 2013. godine) koji ima za cilj pružanje finansijske podrške implementaciji ciljeva Evropske unije u zapošljavanju, socijalnim poslovima i jednakim mogućnostima.

Nacionalni strateški izvještaji, u skladu sa reformom Lisabonske strategije, razvijani su svake tri godine, a Komisija je određivala ključnu prioritetnu temu. Tema socijalne uključenosti za 2007. godinu bila je dječije siromaštvo, a 2009. beskućništvo i isključenost u domaćinstvu. Posljednji cjeloviti nacionalni strateški izvještaji razvijeni su 2008. godine kako bi obuhvatili razdoblje 2008-2010.

Procjene uticaja i kvaliteta nacionalnih akcionih planova i nacionalnih strateških izvještaja o socijalnoj sigurnosti i socijalnoj uključenosti kreću se u širokom rasponu od krajnje pozitivnih do krajnje negativnih. Postoje kritike koje smatraju da su ovo dokumenti koji predstavljaju samo izvještaje, prikaze stanja, a ne strategije nacionalnih država i da je mali broj država izvršio procjenu svojih politika socijalne uključenosti. Nasuprot tome, postoje shvatanja prema kojima su oni izazvali promjene u nacionalnim reakcijama na probleme i razumijevanje socijalne uključenosti.

U tom periodu obavljene su velike rasprave o potrebi jačanja OMC-a, posebno u vezi sa sveobuhvatnom Lisabonskom strategijom za zapošljavanje i rast. U cilju prevazilaženja prisutnih izazova, u toku 2008. godine, Komisija osnažuje otvoreni metod komunikacije u dokumentu: „Obnavljanje prednosti socijalnoj Evropi: Osnaživanje Otvorenog metoda koordinacije“.

Neka dostignuća OMC-a su:

- razvoj cijelog niza uporedivih pokazatelja i podataka;
- zadržavanje siromaštva na dnevnom redu, kroz težak politički i ekonomski kontekst;
- izgradnja konsenzusa prema EU strategijama o prioritetima - siromaštvo djece i beskućništvo;
- sporazum o Preporuci Komisije o aktivnom uključivanju - koji je promovisao integrirane pristupe za podršku ljudima koji su najudaljeniji od tržišta rada, uključujući odgovarajuću potporu dohotku (minimalni dohodak), uključivo tržište rada i pristup uslugama.

Iako nije ostvaren primarni cilj Lisabonske strategije da transformiše EU u najdinamičniju i najkonkurentniju privredu svijeta, može se reći da su ostvareni različito uspješni rezultati kada se radi o dostizanju kvantitativnih ciljeva, a slabiji na polju implementacije. U implementaciji Strategije problem je bio u otvorenom metodu koordinacije koji nije imao

pravno obavezujuću snagu. Prema dokumentu Evropske Komisije o evaluaciji rezultata Lisabonske strategije, generalna ocjena je pozitivna iako nisu dostignuta dva osnovna cilja (stopa zaposlenosti– 70% i ulaganje u naučno-tehnološka istraživanja od 3% BDP). Nažalost, finansijska i ekonomska kriza je tokom 2008.- 2009. godine dovela do znatnog pada privrednih aktivnosti čime je gotovo poništena većina rezultata usko vezanih za lisabonske ciljeve.

5. Evropska mreža protiv siromaštva

Evropska mreža za borbu protiv siromaštva (European Anti Poverty Network, u daljem tekstu: EAPN) formirana je 1989. godine, a sačinjena je od članova koji su predstavljali nacionalne mreže.

EAPN je bio presudan u postizanju sporazuma 2000. godine u Lisabonu o osnivanju OMC-a o socijalnoj zaštiti i socijalnoj uključenosti. Zalažući se za istinsku evropsku strategiju za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti, glavna usmjerenost EAPN bila je postizanje stvarnog uticaja na siromaštvo širom EU promicanjem boljeg sudjelovanja, partnerstva i integriranja socijalne uključenosti u sve politike.

Učešće EAPN-a u OMC-u od samog početka je na nacionalnom i evropskom nivou. Na evropskom nivou, to je značilo doprinos različitim fazama u uspostavljanju inicijalne strategije socijalne uključenosti, a kasnije prelazak na „pojednostavljen“ pristup OMC-u o socijalnoj zaštiti i socijalnoj uključenosti.

EAPN na nacionalnom nivou posebno utiče na Nacionalne akcione planove za socijalnu uključenost, pruža informacije i mogućnosti za razmjenu prakse. Dosadašnje iskustvo pokazuje da je OMC pružio pozitivnu priliku državama članicama za razmjenu iskustava i usklađivanje svojih politika uz zajednički dogovorene ciljeve u cijeloj Evropskoj uniji, dajući istaknuto pitanje siromaštva i isključenosti iz evropske agende. EAPN je lobirao za OMC da poveća svoju efikasnost i uticaj, poboljša svoje učešće i proces upravljanja i osigura bolje integriranje u glavnu Lisabonsku strategiju.

EAPN nastavlja lobirati za osiguranje postizanja ovih ciljeva u okviru strategije Evropa 2020, ali smatra da je potrebna posebna strategija EU-a za socijalnu uključenost i mehanizam izvještavanja. EAPN je dao snažnu podršku i zaštitu socijalnog OMC-a u kontekstu Strategije Evropa 2020, i pored toga što je usvojena nova platforma protiv siromaštva.

II. Strategija Evropa 2020

Lisabonsku strategiju slijedi Strategija Evropa 2020 usvojena na Evropskom samitu 17. juna 2010. godine. Ona predstavlja strateški razvojni plan Evropske unije za razdoblje 2010. do 2020. godine. Pokrenuta je kako bi se stvorili uvjeti za pametan, održiv i uključiv rast. Strategija Evropa 2020 predstavlja viziju evropske socijalne tržišne ekonomije u 21. vijeku. Evropa 2020 nije relevantna samo u okvirima EU nego i za zemlje kandidate i zemlje susjedstva kao katalizator njihovih reformi.

Osnovni elementi Strategije Evropa 2020 su: prioritene oblasti, glavni ciljevi, vodeće inicijative, smjernice, koordinacija ekonomskih politika, čvršći instrumenti praćenja ostvarivanja Strategije, jasna podjela nadležnosti i relevantnost za zemlje koje žele da postanu članice EU.

1. Prioriteti, ciljevi, vodeće inicijative i integrisane smjernice

Strategija je fokusira na tri prioriteta, koji se uzajamno prožimaju, i odnose na:

- (1) pametni rast³– razvijanje ekonomije zasnovane na znanju i inovacijama;
- (2) održivi razvoj⁴– promovisanje konkurentnije ekonomije, koja efikasno koristi resurse i vodi računa o okolišu;
- (3) inkluzivni rast⁵– poticanje ekonomije sa velikom zaposlenošću, koja ostvaruje ekonomsku, društvenu i teritorijalnu koheziju.

U Evropi 2020 dogovoreno je pet glavnih kvantitativnih ciljeva za EU do kraja 2020. koji uključuju zapošljavanje, istraživanje i razvoj, klimatske promjene/ energiju, obrazovanje, socijalnu uključenost i smanjenje siromaštva:

- (1) povećati stopu zaposlenosti između 20 i 64 godine sa 69% na 75%;
- (2) povećati procenat BDP-a EU koji se izdvaja za istraživanje i razvoj sa 1,9% na 3%;
- (3) ispuniti klimatsko-energetske ciljeve „20/20/20“⁶;
- (4) smanjiti stopu ranog napuštanja škole na ispod 10% sa trenutnih 15%;

³ Pametan rast predstavlja: unaprjeđenje učinkovitosti Evropske unije u obrazovanju kroz poticanje građana na učenje i unaprjeđenje njihovih vještina, stvaranje novih proizvoda i usluga koji stvaraju rast i radna mjesta i pomažu prepoznavati društvene izazove, korištenje informacijskih i komunikacijskih tehnologija u digitalnom društvu.

⁴ Održiv rast uključuje: izgradnju ekonomije s konkurentnim gospodarstvom i održivom upotrebom resursa s malim emisijama ugljika, zaštitu okoliša i sprječavanje gubitka bioraznolikosti, iskorištavanje Evropske tehnološke naprednosti u novim zelenim tehnologijama i proizvodnim metodama, uvođenje učinkovitih pametnih električnih mreža, iskorištavanje mreža evropskih razmjera za dodatnu komparativnu prednost, poboljšanje poslovnog okruženja, posebno za male i srednje poduzetnike, i potpora potrošačima u donošenju informiranih odluka na tržištu.

⁵ Uključiv rast obuhvata: povećanje stopa zaposlenosti, posebno za žene, mlade i starije radnike, pomoć ljudima svih dobi u predviđanju i upravljanju promjenama kroz ulaganje u znanja i vještine, osavremenjivanje tržišta rada i sistema socijalne sigurnosti, te osiguranje rasta u svim dijelovima Evropske unije.

⁶ Znači smanjenje emisija stakleničkih gasova za najmanje 20%, povećati udio obnovljive energije u ukupnoj potrošnji energije za 20%, te za 20% povećati energetske efikasnost;

- (5) smanjiti broj ljudi koji žive ispod linije siromaštva za 25%, što predstavlja izlazak preko 20 miliona ljudi iz siromaštva

Ciljevi daju cjelovit pregled stanja koje bi se po pitanju ključnih parametara trebalo do 2020. godine postići u Evropskoj uniji. Ti se ciljevi prenose u nacionalne ciljeve tako da svaka država članica EU-a može provjeriti svoj napredak prema svakom cilju.

Da bi se ispunili ključni prioriteti, Evropska unija je lansirala sedam vodećih inicijativa (engl. flagship initiatives) koje razrađuju specifične akcije koje treba da se ostvare i na nivou EU i na nivou zemalja članica. To su sljedeće inicijative: Unija inovacija, Mladi u pokretu, Evropska Digitalna Agenda, Resursno efikasna Evropa, Industrijska politika za eru globalizacije, Agenda za nove vještine i poslove i Inicijativa Evropska platforma protiv siromaštva.

U drugoj polovini 2010. godine, Savjet EU usvojio je deset integriranih smjernica⁷ koje treba da obezbijede realizaciju pet strateških ciljeva do 2020. godine. Prvih šest smjernica se odnosi na probleme ekonomske politike, a ostale četiri na politiku zapošljavanja. Treba naglasiti uključivanje posebne smjernice o unaprjeđenju socijalne inkluzije i smanjenju siromaštva koja potvrđuje fokus Strategije na borbu protiv siromaštva.

Strategija Evropa 2020. je referentni okvir za aktivnosti na razini EU-a i na nacionalnim i regionalnim razinama. Vlade zemalja članica EU-a moraju svake godine u aprilu dostaviti dva izvještaja: Program stabilnosti/konvergencije i Nacionalni program reformi, u kojima objašnjavaju na koje se načine nastoje približiti ostvarenju nacionalnih ciljeva strategije Evropa 2020. U pripremu izvještaja moraju biti uključena i regionalna/lokalna tijela, socijalni partneri i drugi akteri.

2. Socijalna uključenost i smanjenje siromaštva u Evropi 2020

Bitna komponenta Strategije Evropa 2020 je inicijativa „Evropska platforma za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti: evropski okvir za socijalnu i teritorijalnu koheziju”.⁸ Inicijativa ističe da se borba protiv siromaštva i isključenosti mora oslanjati na rast i zapošljavanje kao i na modernu i efikasnu socijalnu zaštitu, adekvatniji pristup socijalnim uslugama, uključujući i ravnopravan pristup penzijama i zdravstvenoj zaštiti. Strategija preporučuje da se inovativne mjere socijalne zaštite kombinuju sa velikim brojem različitih

⁷ Obezbeđivanje kvaliteta i održivosti javnih finansija, Rješavanje makroekonomskih debalansa, Smanjivanje debalansa disproporcija u euro zoni, Optimizacija podrške za istraživanje, razvoj i inovacije, jačanje trougla znanja i oslobađanje potencijala digitalne ekonomije, poboljšanje efikasnosti resursa i smanjenja emisije gasova staklene bašte, Poboljšanje poslovnog i potrošačkog okruženja i modernizacija industrijske baze, Povećanje participacije – učešća na tržištu rada i smanjenje strukturne nezaposlenosti, razvijanje kvalifikovane radne snage odgovarajući na potrebe tržišta rada, unaprjeđenje kvaliteta posla i cjeloživotno učenje, Poboljšanje performansi sistema obrazovanja i obuke na svim nivoima i povećanje učešća u visokom obrazovanju i promovisanje socijalne inkluzije i borba protiv siromaštva.

⁸ https://mdomsp.gov.hr/UserDocImages/arhiva/files/49211/European_Platform_against_Poverty_HR.pdf

socijalnih politika uključujući specifične mjere u oblastima obrazovanja, stanovanja, zdravstva i porodične politike.

Ostali podjednako važni stubovi za povećanje socijalne inkluzije i smanjenje siromaštva jesu obrazovanje i politika prema mladima, integracija migranata, borba protiv svakog oblika diskriminacije, beskućništvo kao ekstremni oblik siromaštva. Definisane su i sektorske politike, koje se odnose na povećanje dostupnosti i upotrebe informacionih i komunikacionih tehnologija, uklanjanje rizika od energetskog siromaštva i pristup finansijskim uslugama za najugroženije. Evropa 2020 ističe i važnost obimnijeg i adekvatnijeg korištenja EU fondova za podršku socijalnom uključivanju.

Evropska Komisija je planirala da transformiše OMC u oblastima socijalne isključenosti i socijalne zaštite u platformu za saradnju i razmjenu dobrih praksi, kao i instrument koji će da stimuliše javne i privatne subjekte da uz podršku Evropskog socijalnog fonda preuzmu konkretne korake u pravcu povećanja socijalne uključenosti u svojim sredinama.

Suočena sa stalnim porastom broja osoba u Evropi kojima prijeti siromaštvo kao posljedica krize, Komisija je 2013. usvojila još dvije inicijative:

- U susret socijalnom ulaganju za rast i koheziju – paket mjera za socijalno ulaganje,
- Prijedlog o jačanju socijalne dimenzije upravljanja ekonomskom i monetarnom unijom.

U aprilu 2017. Komisija je uspostavila Evropski stub socijalnih prava radi pružanja potpore konvergenciji prema stvaranju boljih životnih i radnih uslova u Evropi. Utvrđeno je 20 ključnih načela i prava koja su organizovana u tri ključna područja: jednake prilike i pristup tržištu rada, pravedni radni uslovi i socijalna zaštita i uključenost. (Detaljnije vidi Annex I).

Evropskim stubom socijalnih prava pokrenut je niz zakonodavnih i političkih inicijativa, a utvrđen je pregled socijalnih pokazatelja za praćenje ostvarenog napretka te novi pristup kojim se socijalni prioriteti uključuju u sve politike.

3. Evropski semestar

Uvođenje „Evropskog semestra“- nove inicijative za koordinaciju makroekonomskih i fiskalnih politika mnogi ocjenjuju mini-revolucijom u evropskim integracijama. Evropski semestar počinje u januaru, kada Evropska Komisija objavljuje Godišnji pregled ekonomskog rasta, a u martu-aprilu taj dokument potvrđuje Evropski Savjet. U dokumentu se ocjenjuje ekonomska situacija u Evropskoj uniji i daju preporuke državama članicama o budžetskoj i ekonomskoj politici.

U okviru Evropskog semestra potiče se i prati napredak u ostvarenju ciljeva strategije Evropa 2020. To je okvir za koordinaciju ekonomskih politika među zemljama Evropske unije. Omogućuje zemljama EU da rasprave o svojim ekonomskim i proračunskim planovima i prate napredak u tačno utvrđenim razdobljima tokom godine.

Osnovni ciljevi Evropskog semestra: osigurati zdrave javne finansije (uz izbjegavanje prekomjernog državnog duga), spriječiti prekomjerne makroekonomske neravnoteže u EU i poduprijeti strukturne reforme za stvaranje više radnih mjesta i rasta, te poticati ulaganja.

4. Instrumenti za provedbu Strategije

U Strategiji Evropa 2020 razrađen je set novih instrumenata koji treba da obezbijede efikasno provođenje dogovorenih mjera. Institucije Evropske unije prate ostvarivanje Strategije u tri pravca: analiziraju se makroekonomski faktori, reforme za jačanje rasta i javne finansije.

Ostvarivanje Strategije se prati uz pomoć sljedećih instrumenata:

- Godišnji pregled ekonomskog rasta, koji Komisija objavljuje početkom svake godine u januaru, sadrži mjere za makroekonomsku stabilnost država;
- Proljetni sastanak Evropskog Savjeta – razmatra i usvaja Godišnji pregled ekonomskog rasta i set prioriteta u oblasti ekonomske politike;
- Nacionalni programi reformi i programi stabilnosti/konvergencije koje zemlje članice podnose svakog aprila za narednu godinu;
- Preporuke i/ili mišljenja Komisije za svaku zemlju posebno se daju svakog juna na osnovu ocjene nacionalnih programa;
- Upozorenja i Ministarski sastanci razmatraju određena pitanja iz politika za koje je Savjet nadležan.

Sve institucije Evropske unije, zemlje članice, kao i sektor civilnog društva imaju svoju ulogu u usmjeravanju i praćenju realizacije ciljeva Strategije Evropa 2020. Sve politike Evropske unije, instrumenti i pravni akti, kao i finansijski instrumenti su u funkciji ostvarivanja ciljeva Strategije. Komisija u tom kontekstu posebno jača glavne politike i instrumente kao što su jedinstveno tržište, budžet i spoljna ekonomska Agenda EU. Zemlje članice su zadužene za izradu svojih programa i za ostvarivanje politika vezanih za Strategiju na regionalnom i lokalnom nivou.

III. Prema održivoj EU 2030

1. EU Agenda 2030

Evropska unija je imala značajnu globalnu ulogu u definisanju Agende 2030 i Ciljeva održivog razvoja kroz javne konsultacije, dijalog sa državama članicama i partnerima te istraživanje i zagovaranje, i zajedno s državama članicama obvezala se da će prednjačiti u njegovoj provedbi. Evropski konsenzus o razvoju predstavlja osnov za usklađivanje razvojne politike EU sa Agendom 2030.

EU podržava politike održivosti kod država članica kroz utvrđivanje strukture unutar EU za provedbu Agende 2030. U tom pravcu, značajni dokumenti Evropske Komisije su:

- Naredni koraci za održivu evropsku budućnost: Evropska akcija za održivost, (novembar 2016.),
- EU Ključne evropske aktivnosti kao podrška Agendi 2030 i Ciljevima održivog razvoja (novembar 2016.) kao i
- godišnji izvještaji o praćenju Održivog razvoja u Evropskoj uniji, Eurostata (objavljeni u novembru 2017. i septembru 2018. godine).

EU politike za energiju/klimu, socijalnu inkluziju, regionalni razvoj i mnoge sektorske oblasti također odražavaju važne elemente *acquis communautaire*— zajedničkog okvira evropskih zakona i politika vis-à-vis svake zemlje kandidata (i potencijalnog kandidata) koje moraju uskladiti politike tokom pretpristupnog perioda.

Početkom 2019. godine Evropska Komisija je objavila dokument za razmatranje: “O održivoj Evropi do 2030”.⁹ Korištenjem UN-ovih ciljeva održivog razvoja kao smjernica, u dokumentu su utvrđeni temelji politike za održivost:

- Od linearnog ka cirkularnoj ekonomiji, koje smanjuje otpad i potrebu za izdvajanjem novih resursa;
- Održivost od polja do stola, modernizirana zajednička poljoprivredna politika i održiv prehrambeni sistem;
- Energija, zgrade i mobilnost otporni na promjene u budućnosti, odnosno čista energija ključna za održivu budućnost;
- Osigurati socijalnu pravednost i potporu pravednom prijelazu na održivost, gdje promocija socijalnih prava i dobrobit svih pridonosi socijalnoj koheziji u članicama i u cijeloj EU.

U navedenom dokumentu utvrđeni su i ključni faktori za prelazak na održivost: obrazovanje, nauka, tehnologija, istraživanje, inovacije i digitalizacija; finansije, određivanje cijena, oporezivanje i tržišno natjecanje; odgovorno poslovanje, društveno odgovorno poslovanje i novi poslovni modeli; otvorena trgovina utemeljena na pravilima; te upravljanje i osiguravanje usklađenosti politika na svim nivoima.

Iznesena su i tri scenarija o najboljem napretku u pogledu ciljeva održivog razvoja, koji nude različite odgovore, ali svi polaze od ideje da Evropska unija ima velike konkurentske prednosti. Najvjerojatniji scenarij je da se izrada sveobuhvatne strategije EU za ciljeve održivog razvoja kojom se usmjerava djelovanje EU i država članica.

Poseban doprinos ovom dokumentu dala je Junckerova Komisija, formirana 2014., čijih je svih deset prioriteta u potpunosti ugrađeni u aspekte održivog razvoja. Prioriteti Junckerove Komisije su: zapošljavanje, rast i ulaganja; jedinstveno digitalno tržište; sigurnija, pristupačnija i održivija energija; bolje povezano i pravednije unutarnje tržište; bolje

⁹ Dostupan na : https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-towards-sustainable-europe-2030_hr

povezana i pravednija ekonomska i monetarna unija; otvorena i poštena trgovina; pravosuđe i temeljna prava; migracije; jačanje uloge EU u svijetu; i unija demokratskih promjena. Komisija je instrumentima za bolju regulativu uključivala održivi razvoj u ključne međusektorske programe, sektorske politike i inicijative.

Junckerova Komisija postavila je temelje za politike sljedeće generacije kojima će se stvarati održiva evropska budućnost – od Evropskog stuba socijalnih prava i Evropskog konsenzusa o razvoju, globalne strategije za vanjsku i sigurnosnu politiku do strategije „Trgovina za sve” koja je utemeljena na vrijednostima, Strateškog angažmana za rodnu ravnopravnost i Evropskog prostora obrazovanja; od paketa za cirkularnu ekonomiju, paketa za mobilnost i čistu energiju do strategije plavog rasta; od plana ulaganja za Evropu i akcijskog plana o održivom financiranju do Plana EU-a za gradove i akcijskog plana za prirodu.

Za kontekst socijalne uključenosti posebno je značajno provedba načela i prava utvrđenih Evropskim stubom socijalnih prava koja će značajno pridonijeti održivoj Evropi, jer će se time aktivno podupirati sigurno zaposlenje i pravedne plaće koje osiguravaju pristojan životni standard te građanima pomoći u sticanju vještina potrebnih za 21. stoljeće kako bi dobili pristup kvalitetnim radnim mjestima, čime će se istodobno smanjiti i posljedice demografskog starenja na tržište rada i sistemu socijalne zaštite. Uz potporu konkurentnosti i inovacijama Evropski stub socijalnih prava promicat će socijalnu pravednost, jednake mogućnosti, socijalni dijalog i pristup kvalitetnim uslugama skrbi, uključujući pristupačnu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu za sve, zaštitu za djecu i dugotrajnu njegu, pomoć za stanovanje i druge ključne usluge što su ključni faktori socijalnog uključivanja.

Dakle, EU se potpuno obvezala na ostvarivanje ciljeva Programa Ujedinjenih naroda za održivi razvoj do 2030. i njegovu provedbu. Evropska unija i Ujedinjeni narodi prirodni su partneri u izgradnji sigurnijeg i boljeg svijeta za sve. Strategija EU 2020 se završava krajem iduće godine, a EU se okreće sljedećem evropskom planskom periodu 2021–2027 koji će biti put ka održivoj EU 2030 i implementaciji SDGs na evropskoj razini.

IV. Primjena otvorenog metoda koordinacije u BiH

1. Strategije BiH

Bosna i Hercegovina je pristupila uvođenju procesa modularnog strateškog razvojnog planiranja, koji prati EU metodologiju otvorenog metoda koordinacije (OMC), kako bi se u bh. pristupu od početka uveli evropski standardi, koji bi istovremeno obezbijedili sinhronizirano uključivanje svih relevantnih razvojnih aktera u BiH u proces strateškog planiranja, kao i u implementaciju politika i aktivnosti za njihovo ostvarivanje.

Slijedeći preporuke međunarodne stručne pomoći, 2007. godine Vijeće Ministara BiH je donijelo odluku o primjeni metodologije modularnog (susretnog) planiranja ekonomskog i socijalnog razvoja BiH. Ključni princip rada bio je poštivanje EU otvorenog metoda koordinacije (OMC) koji se bazira na participativnom pristupu. Modularni princip znači da su prilikom izrade dokumenta, polazeći od postojećih razvojnih dokumenata pojedinih modula, definisani zajednički ciljevi, podciljevi, prioriteti, mjere i aktivnosti, koji se odnose na cijelu BiH, tj. na module u cjelini i specifične mjere i aktivnosti za pojedine module. Uvođenje OMC za sve razvojne aktere u BiH je višegodišnji izazov, dugotrajan i zahtjevan proces, jer se radi o državi sa kompleksnim administrativnim sistemom, ali i sa manjkom kapaciteta institucija.

Module čine administrativni nivoi vlasti, i to: Vijeće Ministara BiH, Federacija BiH, Republika Srpska i Brčko Distrikt (BD), a u FBiH i kantoni. Moduli mogu izraditi svoje strateške okvire razvoja, a svakako treba da se uključe u strateški proces kroz pripremu vlastitih Akcionih Planova, u kojima će prema svojim nadležnostima, odgovornostima, ključnim problemima i raspoloživim resursima, definirati ključne aktivnosti, za doprinos ka realizaciji zajedničkih strateških razvojnih ciljeva BiH. Svi moduli uspostavljaju sistem monitoringa i izvještavanja te uvode principe dobrog upravljanja, a BiH nivo priprema sumarni godišnji Izvještaj o razvoju BiH za potrebe zemlje.

U RS modul-u kao i u FBiH, postepeno su uključivane i općine, koje su putem pomoći UNDP Projekta Integriranog lokalnog razvoja (ILDP) već “odozdo pa na gore” počele sa izgradnjom vlastitih kapaciteta za strateško planiranje lokalnog razvoja. Gotovo osam godina, ILDP je radio na sistematizaciji strateškog planiranja i upravljanja razvojem nižih nivoa vlasti u državi, otvarajući tako put za sveobuhvatan uvezan sistem strateškog planiranja i upravljanja razvojem u BiH. Podrška kreiranju standardiziranog metodološkog pristupa u razvoju planiranja na lokalnom nivou, rezultiralo da je izradama strategija u 40 općina i gradova u BiH, koje su bile ključne platforme za pripremu budžeta i investicija. Procesi planiranja su bili vođeni principima održivog razvoja i socijalne uključenosti.

Obzirom na nadležnosti Kantona u FBiH pristup planiranju i upravljanju razvojem na lokalnom nivou je uspješno prenesen i na kantonalni nivo u FBiH. Svih deset kantona je usvojilo razvojne strategije koje su kreirane na inkluzivan i participativan način, koji je uključivao i jedinice lokalne samouprave u tim kantonima.

ILDP je otvorio put za usvajanje novih regulatornih okvira za planiranje i upravljanje razvojem u oba entiteta. U FBiH projekat je podržao partnere u participativnoj izradi Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem, koji je usvojen u 2017. godini, i kojim je uspostavljen cjelokupan sistem strateškog planiranja i upravljanja razvojem.

Zakon o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem („Službene novine Federacije BiH“, br. 32/17) u članu 3. utvrđuje metodologiju primjene otvorenog metoda koordinacije: „Otvoreni metod koordinacije u razvojnom planiranju i upravljanju razvojem predstavlja, na osnovu konsultacija i usaglašavanja svih nivoa vlasti, definiranje i provođenje zajedničkih ciljeva u Federaciji, izbor zajedničkih indikatora za praćenje realizacije ciljeva i pripremu izvještaja o

razvoju“. Osim toga, u Uredbi o izradi strateških dokumenata (u proceduri usvajanja u FBiH) u čl.3 utvrđeni su ključni principi izrade strateških dokumenata u Federaciji BiH među kojima je i otvoreni metod koordinacije. Na taj način u FBiH, OMC je, obzirom na kantone i njihovu ulogu u razvoju postao zakonom obavezujući pristup u procesu izrade strateških dokumenata i upravljanja razvojem na svim razinama u Federaciji.

V. Osnove razvoja socijalne uključenosti u BiH

1. BiH 2030- održiv i uključujući razvoj

1.1. Analiza geneze novog koncepta razvoja , od humanog razvoja, milenijumskih ciljeva, do ciljeva održivog razvoja i značaja socijalnog uključivanja, data je u prvom dokumentu „Prema Evropskoj Uniji - ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH“.

U prethodnim poglavljima ovog dokumenta analizirana je operacionalizacija tog koncepta, Agenda 2030 i EU Agenda 2030.

Bosna i Hercegovina je u septembru 2016. godine (zajedno sa drugim članicama UN) usvojila dokument „Transformisanje svijeta; Agenda 2030 za održiv razvoj i ciljeve održivog razvoja (u daljem tekstu: COR) kao okvir za praćenje¹⁰.“ Agenda 2030 i COR zasnivaju se na pet načela;

- Univerzalnost- Agenda je primjenjiva za sve zemlje
- Integracija- održiv razvoj zahtjeva politike i programiranje koji paralelno sadrže socijalne, okolišne i ekonomske komponente
- Niko ne smije biti isključen- aspekti generacijske i međugeneracijske jednakosti trebaju podržati tranziciju ka održivom razvoju ¹¹
- Uključivost- sudjelovanje svih segmenata društva - bez obzira na njihovu rasu, spol, etnička pripadnost i identitet - za doprinos njezinoj provedbi.
- Višestruka partnerstva- uspostavljanje partnerstava s više zainteresiranih strana za mobiliziranje i razmjenu znanja, stručnosti, tehnologije i finansijskih resursa za podršku postizanju SDG-ova u svim zemljama.

Iako sama Agenda 2030, izuzme li se u njoj uključena poveznica na Pariški sporazum o klimatskim promjenama, nije pravno obavezujući dokument, već se može smatrati svojevrsnim „mekim pravom“, sve države članice UN-a preuzele su na sebe političku obavezu provedbe Agende 2030.

¹⁰ <https://undg.org/2030-agenda/> Cijeli tekst Agenda 2030 na hrvatskom jeziku, dostupan na: http://www.expedio.org/images/2014_new_documents/AGENDA%20za%20odrzivi%20razvoj%20do%2030.%20UN%2025%2009%202015%20CG%20verzija.pdf

¹¹ UNDP BiH; „Okvir ciljeva održivog razvoj u BiH (radni materijal, Sarajevo, juni 2019. Str. 3); (<http://www.zamisli2030.ba/>)

1.2. Provođenje politike ciljeva održivog razvoja je u početnoj fazi u svim državama članicama UN. ¹²

Ciljevi održivog razvoja (COR) obuhvaćaju ne samo mjerljive promjene u dobrobiti ljudi, ekonomski razvoj zemalja i bolje okruženje na planeti, već i način na koji će se te promjene provesti. COR obuhvata pitanja korjenitih uzroka siromaštva i nejednakosti, kao što su slaba vladavina prava, korupcija i tradicije i norme koje provode diskriminaciju bilo po polu, kulturnom identitetu ili socijalnom statusu. U suštini, COR ima fokus na ljude koji su “ostavljeni” i na njihovo uključivanje. Nitko nije ostavljen ili izostavljen, jer “vlade, međunarodne organizacije, poslovni sektor i drugi nedržavni akteri i pojedinci moraju doprinositi realizaciji ciljevima.”

Prema COR indeksu koji mjeri početni status neke države za ispunjenje 17 ciljeva, BiH se nalazi na 71. mjestu od ukupno 149 zemalja sa indeksom od 67,3 što je najniži indeks u Evropi i Zapadnom Balkanu¹³. To znači da je BiH na 67,3% da ostvari svih 17 COR ciljeva.

UN grupa za održiv razvoj je 2016. uvela „MAPS“ platformu za integrisanje, ubrzavanje i podršku politikama u vezi sa ciljevima održavanja koja se koristi za pružanje podrške provedbi Agendi i COR u oko 50 zemalja u razvoju uključujući i BiH MAPS procesi u Zapadnom Balkanu promoviraju koherentnost politika održivog razvoja sa politikama pridruživanja EU.

MAPS misije u BiH tokom 2018. radno su definisale vodeće principe okvira održivog razvoja u BiH;

- Svi nivoi vlasti su posvećeni postizanju ciljeva održivog razvoj u skladu sa ustavnim nadležnostima;
- Holistički pristup razvoju ;

¹² Ciljevi održivog razvoja su; Cilj 1. Iskorijeniti siromaštvo svuda i u svim oblicima

Cilj 2. Iskorijeniti glad, postići sigurnost hrane i poboljšanu ishranu te promovirati održivu poljoprivredu

Cilj 3. Zdravlje - Osigurati zdrav život i promovirati blagostanje za ljude svih generacija

Cilj 4. Osigurati uključivo i kvalitetno obrazovanje te promovirati mogućnosti cjeloživotnog učenja

Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnažiti sve žene i djevojke

Cilj 6. Osigurati pristup pitkoj vodi za sve, održivo upravljati vodama te osigurati higijenske uvjete za sve

Cilj 7. Osigurati pristup pouzdanoj, održivoj i savremenoj energiji po pristupačnim cijenama za sve

Cilj 8. Promovirati uključiv i održiv gospodarski rast, punu zaposlenost i dostojanstven rad za sve

Cilj 9. Izgraditi prilagodljivu infrastrukturu, promovirati uključivu i održivu industrijalizaciju i poticati inovativnost

Cilj 10. Smanjiti nejednakost unutar i između država

Cilj 11. Učiniti gradove i naselja uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim

Cilj 12. Osigurati održive oblike potrošnje i proizvodnje

Cilj 13. Poduzeti hitne akcije u borbi protiv klimatskih promjena i njihovih posljedica

Cilj 14. Očuvati i održivo koristiti oceane, mora i morske resurse za održiv razvoj

Cilj 15. Zaštititi, uspostaviti i promovirati održivo korištenje kopnenih ekosustava, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti degradaciju tla te spriječiti uništavanje biološke raznolikosti

Cilj 16. Promovirati miroljubiva i uključiva društva za održivi razvoj, osigurati pristup pravdi za sve i izgraditi učinkovite, odgovorne i uključive institucije na svim razinama

Cilj 17. Ojačati načine provedbe te učvrstiti globalno partnerstvo za održivi razvoj.

¹³ SDSN(Sustainable Development Solution Network) sekretarijat, Bertelsmann fondacija; COR indeks i kontrolne tabele, Juli 2016.

- Pristupanje EU i Agendi 2030 su komplementarni procesi i uzajamno se podržavaju;
- Utvrđivanje širih razvojnih pravaca putem kojih vlasti na svim nivoima i društvo u BiH nastoji doprinijeti ciljevima održivog razvoja u BiH;
- Okvir ciljeva održivog razvoja usmjerava buduće procese strateškog planiranja, na nivou BiH, FBiH, RS i BDBiH;
- Svi nivoi vlasti u BiH nastojat će dodatno ojačati sisteme strateškog planiranja i upravljanja razvoja;
- Poticati participativni pristup;
- Na svim nivoima vlasti usmjeravati finansijska sredstva za realizaciju prioriteta utvrđenih u njihovim strateškim dokumentima, usklađenim sa ciljevima održivog razvoja;
- Uspostava funkcionalnog sistema za dugoročnu koordinaciju provedbe Agende 2030¹⁴

Kroz MAPS proces u decembru 2018. godine utvrđena su četiri šira COR pravca održivog razvoja (akceleratori razvoja) u BiH. Ovi pravci, koji imaju veliki broj važnih međusobnih veza odražavaju razvojnu situaciju i prioritete u zemlji te ključne pokretače održivog razvoja. Ovi pravci su:

- **Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom**, kako bi se izgradio odgovoran, transparentan, efikasan i djelotvoran javni sektor koji može osigurati provedbu vladavine prava. Specifični prioriteti uključuju reorganizaciju izrade i koordinacije politika, osiguranje boljih usluga građanima i poslovnoj zajednici, unaprjeđenje upravljanja finansijskim resursima, reforme javnih poduzeća, smanjenje korupcije te osiguranje funkcionalnog pravosudnog sistema;
- Cilj **pametnog rasta** je osigurati pretvaranje inovativnih i produktivnih ideja u proizvode i usluge koje mogu dovesti do otvaranja visokoplaćenih radnih mjesta i velikog rasta, uz očuvanje prirodnog kapitala i smanjenje nejednakosti u društvu;
- **Investiranje u novi društveni ugovor**, kako bi se realiziralo načelo „da niko ne bude isključen“. Pored reforme uprave i bržeg rasta prihoda i zapošljavanja, ovo podrazumjeva zatvaranje jazova u sistemima socijalne zaštite u BiH, kako bi se bolje zaštitili oni koji su suočeni sa najvećim rizikom od siromaštva i ugroženosti (npr. starije osobe, osobe sa invaliditetom, stanovnici udaljenih ruralnih područja, migranti, etničke manjine i određene grupe žena i djece), te unaprijedila društvena kohezija i vratila vjera građana u institucije u BiH; i
- **Ljudski kapital za 21. stoljeće**, sa posebnim fokusom na kvalitetno obrazovanje, politike aktivnog tržišta rada i cjeloživotno učenje kako bi se građani pripremali za digitalnu ekonomiju budućnosti, bolje uskladila ponuda na tržištu rada sa promjenjivom potražnjom te privukao akumulirani ljudski kapital i dijasporu.¹⁵

¹⁴ Vidi UNDP BiH, Ibidem, str.6- 7

¹⁵ Vidi UNDP BiH, str. 27

Dobrovoljni izvještaj BiH o provođenju Agende 2030 i COR¹⁶, posebno ističe koncept „Niko ne smije biti zapostavljen“, čiji je cilj eliminirati multidimenzionalne uzroke siromaštva, nejednakosti i diskriminacije i umanjiti ranjivosti koje se isprepliću/višestruke ranjivosti najmarginaliziranijih ljudi, uključujući i žene, djecu, izbjeglice, interno raseljene osobe, migrante, manjine, osobe bez državljanstva, ljude s invaliditetom, ljude starije životne dobi i populacije pogođene sukobima, prirodnim katastrofama i vanrednim situacijama u području javnog zdravstva. U BiH je koncept „niko ne smije biti zapostavljen“ ranije istražen kroz prizmu socijalne inkluzije i socijalne zaštite. Međutim, ovaj koncept zadire dublje nego prethodni pristupi i poziva na nove perspektive i intervencije kako bi se osobama koje su zapostavljene pružile mogućnosti da se izdignu iz postojećeg stanja. U svim strateškim dokumentima koji se rade ili će se raditi za naredni planski period, ovaj koncept će imati posebnu specifičnu težinu u konkretnim ciljevima i aktivnostima. Uz podršku međunarodnih partnera i partnera u zemlji, vlasti u BiH radit će na ostvarivanju pravaca razvoja i pokretača razvoja, između ostalog, putem praćenja prilagođenih COR. Praćenje putem indikatora korisno je za praćenje aktivnosti i može promovirati i koherentnost politika održivog razvoja u okviru COR/Agende 2030 i planova za pristupanje BiH Evropskoj uniji. Proces pristupanja EU i provođenje Agende 2030 i ciljeva održivog razvoja su komplementarni procesi koji se uzajamno jačaju.

Do kraja 2019. godine očekuje se finalizacija Okvira održivog razvoja u BiH godini kako bi se omogućila njegova integracija u procese strateškog planiranja koje su razni nivoi vlasti pokrenuli u 2019. godini. Vlada Federacije BiH, Vlada Republike Srpske i Vlada Brčko Distrikta planiraju da u narednom periodu izrade strategije održivog razvoja, a Vijeće ministara BiH za izradu strateškog okvira institucija Bosne i Hercegovine, koje će biti usklađene s ciljevima održivog razvoja i s drugim prioritetima održivog razvoja u BiH prepoznatim u COR okviru u BiH, a koje će se u toku javnih konsultacija dalje detaljisati za potrebne nivoe vlasti ili lokalne samouprave. Također, na osnovu specifičnih razvojnih potreba na nivou kantona, gradova i općina, usvajati će se strategije održivog razvoja koje će biti u skladu s ciljevima održivog razvoja i u skladu s dodatnim specifičnim prioritetima održivog razvoja.

1.3. Socijalno uključivanje je osnovni alat realizacije novog koncepta razvoja baziranog na COR strategiji i njihovoj konkretizaciji kroz Agendu 2030. To ga istovremeno čini važnim faktorom EU integracijom. Najviše zato što je ljudski kapital i njegov razvoj i jačanje osnova ukupnog razvoja. U tom kontekstu uključivanje socijalno isključenih u buduću i sadašnji razvoj veoma je značajno.

Tome odgovaraju i prioriteti strategije socijalnog uključivanja dati u dokumenti „Prema Evropskoj Uniji - Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH“.

¹⁶ UNBiH, „Dobrovoljni izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Agende 2030 i ciljeva održivog razvoja“, April, 2019

U samoj „filozofiji“ novog koncepta razvoja ključno je razumjeti da su izdaci za socijalno uključivanje investicija u ljudski kapital, kao nosioca razvoja, a ne trošak za održavanje socijalnog mira. To potvrđuju i dokumenti Vijeća Evrope i Evropskog parlamenta.

„U globaliziranoj ekonomiji sve zemlje osobito one koje su u fazi makroekonomske stabilizacije, pod pritiskom su da smanje socijalnu zaštitu. Iako socijalna zaštita treba biti ekonomski održiva, ne smijemo zaboraviti da su socijalni troškovi, stvarajući osnovu za stabilno i održivo društvo, racionalna investicija u buduću ekonomsku održivost, a ne društveni teret“;¹⁷

Evropski parlament podsjećajući na temeljna načela programa do 2030 „Ne zapostaviti nikoga“ također traži davanje prioriteta „najsiriromašnijim i najviše marginalizovanim“.¹⁸

2. Klimatske promjene i rizici od katastrofa

2.1. Ciljevi održivog razvoja direktno adresiraju potrebu održivog okoliša, posebno COR, 6, 7, 11, 13, 14 i 15. Također se odnose na oblasti koje direktno ugrožavaju prirodnim ili ljudskim faktorom izazvane katastrofe, posebno COR 1, 2, 12 i 17.

U Pariškom sporazumu data je direktna poveznica 19 između ciljeva održivog razvoja i klimatskih promjena. Pariški sporazum potpisan je od 196 zemalja u aprilu 2016. godine, a BiH je isti ratifikovala 2017. godine.

U ovom kontekstu važan je i „okvir za smanjenje katastrofa iz Sendaija za period 2015-2030.“ usvojen na Trećoj svjetskoj Konferenciji UN, koji uključuje i Agenda 2030.²⁰

Kao cilj UN istaknuto je „znatno smanjenje rizika od katastrofa i gubitaka ljudskih života, sredstava za život i zdravlje, te ekonomske, fizičke, socijalne, kulturne i ekološke imovine osoba, privrednih društava, zajednica i zemalja. Za ostvarivanje tih ciljeva traži se provedba,, integriranih i inkluzivnih ekonomskih, strukturalnih, pravnih, socijalnih, zdravstvenih, kulturnih, obrazovnih, ekoloških, tehnoloških, političkih i institucionalnih mjera“. Naglašava se da svaka država ima primarnu odgovornost za prevenciju i smanjenje rizika od katastrofa uz potrebnu međunarodnu saradnju. Kao prioriteti definisani su:

- razumijevanje rizika od katastrofa;
- jačanje upravljanja rizicima od katastrofa;
- ulaganje u smanjenje rizika od katastrofa;

¹⁷ „Revidirana strategija socijalne kohezije Vijeća Evrope „ 31. mart 2004.godine (<https://hrcak.srce.hr/30193>)

¹⁸ „Rezolucija Evropskog parlamenta od 6.jula 2017.godine o mjerama EU za održivost „ Strasburg 6.juli 2017 (http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0252_HR.html#title1)

¹⁹ Vidi; „Pariški sporazum uz okvirnu Konvenciju Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama“ službeni glasnik BIH, MU1/ 17.

(http://www.mvteo.gov.ba/data/Home/Документи/Водни%20ресурси/Konvencije%20okoliš/Pariški_sporaz_uHrv.pdf)

²⁰ Agenda 2030 uključuje, pored UN-ovog Okvira iz Sendaija za smanjenje rizika od katastrofa za razdoblje 2015.-2030., i Akcijski plan Treće Konferencije Ujedinjenih naroda o finansiranju razvoja iz jula 2015., te Pariški sporazum o klimatskim promjenama iz aprila 2016.godine.

- jačanje pripravnosti za katastrofe za efikasan odgovor i za unaprjeđenje ponovne izgradnje prilikom oporavka, sanacije i obnove

U samom Okviru „definisane su neophodne, konkretne aktivnosti na državnom, regionalnom i lokalnom nivou u kojima je naglasak na inkluzivnosti“.²¹

U „Bijeloj knjizi o budućnosti Evrope: Pokretači budućnosti Evrope (2017)“. Među 8 najvećih izazova navedene su i klimatske promjene.²²

2.2. Rizik od prirodnih katastrofa u BiH veoma je izražen.

Procijenjene posljedice mogućih zemljotresa u BiH pogađaju 16% stanovnika i 26% BDP, a od mogućih poplava 29% stanovništva i 11% BDP. Taj rizik se rapidno povećava što pokazuje sljedeće poređenje. Na Zapadnom Balkanu u periodu od 2000-2013 bile su tri fatalne poplave koje su pogodile 193,384 osobe i izazvale gubitke od 148, 1 miliona USD. U periodu od 2014-2015 fatalnih poplava je bilo 81 (27 puta više) pogođeno je bilo 2.85 miliona ljudi (13 puta više), a ekonomski gubici su bili 4.63 milijarde USD (31 puta više).

Procijenjeno je da su poplave 2014. u BiH i Srbiji anulirale petogodišnji razvoj tj. vratile ekonomski i socijalni razvoj 5 godina unazad. To se prije svega odnosi na indeks humanog razvoja u oblastima smanjenja proizvodnje i prihoda, smanjenog pristupa zdravstvenih usluga, smanjenje zaštite djece u obrazovanju i povećanje siromaštva.²³

Najugroženije grupe su siromašni, žene, djeca i stariji, osobe sa invaliditetom, manjine, migranti, raseljena lica, poljoprivrednici. U kontekstu analiziranosti ključnih problema socijalnog uključivanja ugroženost djece je od posebnog značaja. Djeca su svakako najugroženija zbog visokog stepena zavisnosti od starijih, te socijalnih i zdravstvenih usluga.

Globalna iskustva ukazuju da posljedice katastrofa uzrokovanih prirodnim opasnostima imaju nesrazmjerno veći učinak na djecu i ostale ranjive grupe, regije i lokacije pogođene siromaštvom i nejednakostima, te da svojim učinkom unazađuju napredak u razvoju. Ulaganja u infrastrukturu, socijalne sisteme (socijalna zaštita, obrazovanje, zdravstvo), ljudski kapital i ekonomski razvoj su pod prijetnjom nepovratnih gubitaka, posebno u državama sa visokim stopama siromaštva i nejednakostima, nedostatkom finansijskih rezervi za oporavak od katastrofa, neefikasnim sistemima socijalnih usluga, te sveukupnim manjkom ulaganja u sisteme prevencije i pripravnosti.

Kroz UN Konvenciju o pravima djeteta, države članice su se obavezale da djeci osiguraju ostvarenje prava bez obzira na okolnosti, što podrazumijeva i suočavanje sa katastrofama i drugim prilikama koje povećavaju stepen ranjivosti i potreba za zaštitom djece. Stoga je

²¹ Vidi „okvir za smanjenje rizika od katastrofa iz Sendaija za period 2015-2030./ Sendai, Japan, 18.mart, 2015 (<http://www.platformabh.ba/wp-content/uploads/2016/11/Okvir-za-smanjenje-rizika-od-katastrofa-iz-Sendaija-za-period-2015.-2030..pdf>)

²² https://ec.europa.eu/commission/priorities/democratic-change/future-europe/white-paper-future-europe/white-paper-future-europe-drivers-europes-future_hr

²³ UNDP Human Development Report 2016; „Risk- Profiling the Western Balkans. Empowering People to Prevent Disasters“, Sarajevo 2016, str 41-47 i 85.

pristup koji je fokusiran na djecu u situacijama elementarnih katastrofa i drugih rizika kod humanitarnog i razvojnog planiranja, veoma značajan jer:

- Dječija ranjivost je dobar indikator širih problema, u uzročno posljedičnoj je vezi sa socijalnim i ekonomskim uslovima u kojima djeca žive. Ukoliko djeca žive u socijalno i ekonomski stabilnim, sigurnim i prosperitetnim uslovima, manji je rizik od produbljenja siromaštva i drugih deprivacija uzrokovanih katastrofama ;
- Djeca su važna demografska grupa sa specijalnim potrebama, ranjivošću i kapacitetima;
- Djeca imaju pravo da učestvuju u procesima kreiranja politika i donošenja odluka vezanih za smanjenje rizika od katastrofa.²⁴

2.3. Strategija smanjenja rizika od katastrofa stoga su u BiH veoma važne i trebaju biti elemenat svih razvojnih strategija. Za strategije smanjenja rizika od katastrofa ključno je sljedeće:

- Razvoj mora biti sačuvan od rizika;
- Strategije moraju naglasiti centralnu ulogu ljudi ne samo kao žrtava katastrofe već i kao faktora promjene;
- Intervencija u razvoju i strategijama smanjenje rizika od katastrofa moraju biti vođene za ljude i od ljudi;
- Glavna komponenta je sposobnost donosioca odluka da se fokusiraju na prevenciju;
- Važno je imati nove podatke i znanje te koristiti dokaze za planiranje;
- Ranjive grupe trebaju da imaju dostupna rješenja i bolje mogućnosti da se zaštite od rizika;
- Odgovarajuća struktura vlasti i mehanizama mora se izgraditi da podrži razvoj koji uzima u obzir rizike²⁵

Dio strategija smanjenja rizika od katastrofa trebaju biti:

- Procjena rizika i ranjivosti sa fokusom na ranjivu populaciju, ekonomske i socijalne aspekte rizika, te kapacitete društvenih sistema za odgovor i oporavak od katastrofa;
- Planiranje i informisanje o rizicima;
- Osiguranje od rizika;
- Adaptirana socijalna zaštita i socijalne usluge;
- Sistem ranog upozoravanja²⁶
- Ulaganje u sisteme zaštite i spašavanja od katastrofa koji su prilagođeni potrebama i specifičnostima najranjivijih grupa.

²⁴ UNICEF; SUMMARY GUIDANCE ON RISK, RESILIENCE AND LINKING HUMANITARINA AND DEVELOPMENT PROGRAMMING“ <https://unicef.sharepoint.com/teams/PD-RRFP> -str. 24

²⁵ UNDP, ibidem, str. 14-15

²⁶ UNDP, ibidem, str. 97

VI. Preporuke Evropske Komisije za reforme u BiH

Evropska unija zvanično posmatra proširenje kao oblik „finansijske i tehničke saradnje za pristupanje“. Tek treba da se donese EU okvir za podršku politike i programa za zemlje koje imaju status kandidata i predkandidata. Status će biti potpuno usklađen sa obavezama iz Agende 2030. Da su Agenda 2030 i COR relevantni za perspektivu pristupanja BiH potvrđuje i činjenica da su instrumenti za predpristupnu finansijsku pomoć (u daljem tekstu: IPA) zvanično mjera za podršku provedbu Agendi 2030 i COR.

To se u najvećoj mjeri odnosi i na socijalno uključivanje što se vidi i iz Mišljenja Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u Evropskoj uniji.

Opšta ocjena komisije veoma je konkretna. „BiH nema oblast politike u kojima zemlja ima dobar nivo pripremljenosti ili je dobro napredovala u pogledu svojih kapaciteta da preuzme obaveze koje proističu iz članstva Evropske unije“. ²⁷

Prateći 33 poglavlja upitnika, Komisija ocjenjuje da je 15 u ranoj fazi pripremljenosti (među njima je i socijalna politika i zapošljavanje), 16 ima određeni nivo pripremljenosti, a samo su 2 umjereno pripremljena.

Socijalna politika je u grupi najlošije pripremljenih oblasti.

U Analitičkom izvještaju priloženom uz Mišljenje Komisije konkretizuje se loša ocjena socijalne politike „još uvijek nisu počele pripreme BiH za korištenje Evropskog socijalnog fonda... po pitanju socijalne inkluzije i zaštite nema državne strategije za smanjenje siromaštva i za socijalnu inkluziju i zaštitu niti sistema za praćenje realizacije politika u cijeloj državi“. ²⁸

Kritički naglasak je fokusiran na položaj:

- Djece „gotovo trećina, (31,6%) djece u dobi od 5 do 15 godina suočena je sa rizikom od siromaštva“;
- Osoba sa invaliditetom („prevladava institucionalna zaštita i ne pruža se adekvatna podrška uslugama u zajednici“);
- Sistem socijalne zaštite („je nerazvijen dok je efikasnost socijalnih transfera ograničena.. socijalna pomoć nije dobro usmjerena niti je odobrena na osnovu potrebe... i stoga su učinci na smanjenje siromaštva vrlo ograničeni“);
- Žene („primjena propisa o zabrani diskriminacije u praksi je na izuzetno niskom nivou“);

²⁷ Vidi Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu i Vijeću- Mišljenje Komisije o zahtjevu BiH za članstvo u EU“ Brisel, 29.05. 2019. Str.11-12.

Mišljenje je dato na osnovu odgovora vlasti BiH na upitnik od 3242 pitanja u 33 poglavlja koja su osnov za buduće predpristupne pregovore. Uz vlasti BiH na upitnik su odgovarale i OCD kroz inicijativu EU i zasebno DEI. Alternativni odg OCD kroz aktivnosti alijanse za EU integracije (135 učesnika pripremilo odgovore, u poređenju sa zvaničnim odgovorima analizirali su stvarno stanje te su puno realniji od odgovora vlasti koje su se bavile isključivo zakonskim regulativama.

²⁸ <https://www.adsfbih.gov.ba/Content/DownloadAttachment?id=e2584195-6a32-4b6c-9b2e-1ac9fe8fe48e> , str. 134

- Osobe treće dobi („ne postoje sistemske mjere za poboljšanje stanja starih osoba“);
- Entitetske strategije koje se odnose na socijalnu inkluziju i zaštitu („one se ne provode zbog nedostatka sredstava, neadekvatnih procedura i standarda, te općenito nedostatka koordinacije“).²⁹

Opravdano je ove kritičke analize položaja marginalizovanih grupa i oblasti politika razumjeti kao ključne prioritete unaprjeđenja socijalnog stanja. Ključni problemi iz Mišljenja Evropske Komisije identični su identifikovanim ključnim problemima u dokumentu „Prema Evropskoj Uniji- Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH“ iz aprila 2019. godine.

Potrebu pripreme strategija socijalnog uključivanja (u skladu sa ustavnim nadležnostima u FBiH, RS i BDBiH) potvrđuje i jedan od 14 ključnih prioriteta u mišljenju Evropske Komisije za temeljno poboljšanje zakonodavnog i institucionalnog okvira što je uslov za otvaranje pregovora za pristupanje BiH Evropskoj uniji. Ključni prioritet 13 je "unaprijediti zaštitu i inkluziju ranjivih grupa, posebno osoba sa invaliditetom, djece, LGBT populacije, pripadnika romske zajednice, pritvorenika, migranata i tražioca azila, kao i raseljenih lica, izbjeglica“.

U prethodnim dijelovima, analizirane su EU politike socijalnog uključivanja kao dijela EU Agende 2030. Ključni problemi položaja ugroženih grupa u mišljenju Evropske Komisije (analitički dodatak) de facto su prioriteti socijalnog uključivanja u BiH. Naravno specifične okolnosti u FBiH, RS i BDBiH mogu modifikovati te buduće prioritete i uključivati nove.

Također je važno što je mišljenje Evropske Komisije probleme socijalnog uključivanja analizira kao stanje ugroženih grupa, a ne po sektorima djelatnosti.

Sa stanovišta iskustava nekih zemalja u EU iz našeg šireg okruženja (Hrvatska, Mađarska, Grčka) čini nam se da bi, u ovoj fazi iniciranja i planiranja strategija socijalnog uključivanja, fokus trebao biti na operacionalizaciji preporuka na osnovu situacione analize stvarnog stanja zakonskih regulativa i politika u oblastima identifikovanim ključnim problema. Naime, strategije pomenutih zemalja su više studije o sektorima važnim za socijalno uključivanje sa manjkom operacionalizacije preporuka za politike.

1. Imajući u vidu mišljenja EK, te identične nalaze iz prethodne analize ključnih problema socijalnog uključivanja te iskustvo i prakse zemalja EU kao prioriteti u strategijama socijalnog uključivanja u FBiH, RS i BDBiH mogu se definisati:

- Unaprjeđenje socijalnog položaja djece i mladih;
- Borba protiv siromaštva;
- Reforma i razvoj sistema socijalne zaštite;

²⁹ Analitički izvještaj (u prilogu Mišljenju Evropske Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u EU), str. 134.-135., <https://www.adsfbih.gov.ba/Content/DownloadAttachment?id=e2584195-6a32-4b6c-9b2e-1ac9fe8fe48e>

- Socijalno uključivanje osoba sa invaliditetom;
- Socijalno uključivanje osoba treće dobi;
- Gender ravnopravnost;
- Prevaliženje etničkih uzroka socijalne isključenosti;

U samim posebnim strategijama u FBiH, RS i BDBiH ovi prioriteti se mogu mijenjati ili dopunjavati u skladu sa njihovim specifičnostima.

2. Polazne konceptijske osnove za pripremu strategija mogu biti:

2.1. Socijalno uključivanje nije jednostavna suprotnost ili odsustvo socijalne isključenosti. Socijalna uključenost je aktivan proces unaprjeđenja blagostanja i kvaliteta života svih članova društva, i traži više od prevazilaženja isključenosti.

2.2. Socijalno uključivanje nije problem samo socijalnih politika- sve politike trebaju biti uključujuće, ne samo pri njihovom definisanju nego i u njihovim rezultatima.

2.3. Analiza politike i ciljevi trebaju biti struktuirani prateći navedene prioritete tj. ugrožene, najviše isključene grupe, te je potrebno iz njihove pozicije definisati neophodne politike i mjere po sektorima.

2.4. Ciljevi održivog razvoja i EU Agenda 2030 u osnovi su svih inkluzivnih politika i strategija.

2.5. Izdvajanja za socijalno uključivanje, posebno budžetski transferi, nisu trošak već investicija u ljudski kapital, pametan i održiv rast, posebno kad se radi o djeci i mladima.

2.6. Osnova neophodnih reformi sistema socijalne zaštite je (uz bolje ciljanje korisnika te određivanje minimuma socijalne sigurnosti) tranzicija od pasivne socijalne zaštite ka aktivnim politikama socijalnog uključivanja. Aktivne mjere tržišta rada trebaju, od važne, opšte podrške zapošljavanju, biti orijentisane ka isključenim grupama stanovništva., te ih uključivati u tržište rada.

2.7. Socijalno poduzetništvo važan je alat socijalnog uključivanja u tržište rada, te opšteg uključivanja ranjivih grupa u „život dostojan čovjeka“.

2.8. Demografske pronatalitetne politike posebno u oblasti podrške majčinstvu, zaštite djece i osposobljavanja mladih, veoma su važne.

2.9. Razvijati svijest i preventivne aktivnosti i programe za smanjivanje rizika od katastrofa, te saniranje njihovih posljedica obzirom na negativne posljedice po socijalno ugroženo stanovništvo.

2.10. Preporuke za politike obzirom na specifičnosti FBiH i RS će se razlikovati, ali treba polaziti od važnosti koordinacije između institucija vlasti, te vlasti i organizacije civilnog društva (u daljem tekstu: OCD) posebno ranjivih grupa.

2.11. Regionalna kohezija, uravnotežen regionalni ekonomski i socijalni razvoj u FBiH i RS sa fokusom na ruralna područja, pretpostavke jsu cjeline socijalnog uključivanja.

2.12. U pristupu konkretizaciji ciljeva i prioriteta za svaki od definisanih opštih prioriteta, treba koristiti praksu EU sa punim razumijevanjem i uvažavanjem naših specifičnosti.³⁰

2.13. Korištenje metoda otvorene koordinacije (posebno u FBiH, obzirom na podijeljene nadležnosti kantona FBiH) veoma je korisno, jer je uključujuće za sve nivoe vlasti u Federaciji.

2.14. Važno je harmonizovati indikatore i statističke pokazatelje u strategijama socijalnog uključivanja u FBiH, RS, BDBiH. Za praćenje socijalne uključenosti/isključenosti treba razviti nove indikatore.

2.15. Strategije u entitetima i BDBiH, pripremat će se za period 2021-2027 da bi bile usklađene sa periodom za koji se pripremaju ključni dokumenti Evropske unije.

3. Participativan pristup u pripremi i sprovođenju strategija socijalnog uključivanja

Jedan od najvažnijih zajedničkih alata u svim navedenim prioritetima je jačanje uloge civilnog društva (OCD, mediji, aktivizam građana) u njihovoj realizaciji. Da bi to bilo moguće, važno je definisati povoljne uslove i politike prije svega OCD.

3.1. Osigurati poticajno okruženje za civilno društvo, “posebno poštujući evropske standarde o slobodi udruživanja i slobodi okupljanja”.³¹

3.2. Razvijati transparentne mehanizme finansiranja OCD iz domaćih izvora (budžeti, socijalno odgovorna preduzeća, filantropija), a u strategijama inostrane podrške BiH naglasiti značaj uloge OCD u socijalnom uključivanju.

3.3. Razvijati mehanizam partnerstva između vlasti na svim nivoima, OCD i građana.

3.4. Izmjenama zakona stimulisati filantropiju kroz poreske olakšice za preduzeća koji dobrovoljno i po svom izboru daju donacije OCD i na taj način smanjuju njihovu budžetsku zavisnosti i zavisnost od stranih donatora.

3.5. Obezbijediti punu podršku slobode medija te njihovu nezavisnost od bilo čijeg uticaja.

3.6. Civilno društvo, posebno OCD marginalizovanih grupa može imati važnu ulogu u jačanju međunacionalnog pomirenja. Socijalno uključivanje će stoga jačati neophodno povjerenje sa širim društvenim značajem.

³⁰ Kao primjer navodimo Strategiju savjeta Evrope za prava djeteta (2016-2020) koja kao konkretnije prioritete definiše sljedeće

1. Jednake mogućnosti za svu djecu
2. Učešće sve djece
3. Život bez nasilja za svu djecu
4. Pravosuđe prilagođene djetetu i svu djecu
5. Prava djeteta u digitalnom okruženju

Vidi <http://www.coe.int/cm>

³¹ Mišljenje Komisije o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji; preporuka br.11

VII. Kako doći do strategija socijalnog uključivanja u FBiH, RS i BDBiH?

U okviru projekta „Izgradimo zagovaračku platformu za socijalnu uključenost u BiH“, koji uz finansijsku pomoć EU i UNICEF-a implementiraju FSU u BiH i IBHI u periodu 2018-2021, realiziraju se iniciranje i priprema strategija socijalnog uključivanja u FBiH, RS i BDBiH.

Dokumenti „Prema Evropskoj Uniji- Ključni problemi socijalnog uključivanja u BiH (april 2019)“, kao i ovaj dokument „prema Evropskoj Uniji- Preporuke za unaprjeđenje socijalnog uključivanja u BiH“, polazna su osnova za dokument „Osnove i uputstva za pripremu i strategija uključivanja u FBiH, RS i BDBiH“.

1. Prva faza- iniciranje i priprema strategija čini navedeni dokument/Studija koja će se pripremiti tokom 2020. Njena je svrha da je inicira, razvije uputstva i prijedloge za pripremu strategija. Činit će je 3 dijela: radni nacrti posebnih strategija socijalnog uključivanja za FBiH, RS i BDBiH. Dokument će biti pripreman u punoj saradnji sa ministarstvima FBiH, RS i BDBiH. Svaka od posebnih strategija za entitete i BD polazit će od specifičnosti administrativnog uređenja, praksi i stanja u njima.

1.1. Pripremit će se situaciona analiza u svakoj od strategija te analizirati stvarno stanje, a ne isključivo zakonsku regulativu. U tom kontekstu bitno je analizirati rezultate implementacije postojećih strateških dokumenata, posebno za osobe sa invaliditetom u FBiH i RS, strategije socijalnog uključivanja 2010-2013 u FBiH i BDBiH, Program ekonomskih reformi u RS za period 2019-2021 (posebno u dijelovima socijalna zaštita, obrazovanje, zdravstvo i tržište rada).

1.2. Radni nacrti u strategiji socijalnog uključivanja u sva tri slučaja polazit će od već identifikovanih ključnih prioriteta jačanja socijalnog uključivanja uz neophodne modifikacije ili proširenje uvođenja dodatnih prioriteta.

1.3. Sadržaj samih strategija treba uključivati iniciranje pripreme akcionih planova, okvirne projekcije budžetskih rashoda potrebnih za njihovu implementaciju, te prijedlog sistema za monitoring i evaluaciju njihovih realizacija.

1.4. Inicirat će se korištenje sredstava iz IPA fondova, te predložiti priprema administrativne strukture za korištenje Evropskog socijalnog fonda, za realizaciju strategija za FBiH, RS i BDBiH.

1.5. Predložit će se mehanizam koordinacije svih nivoa vlasti na bazi otvorenog metoda koordinacije za pripremu i realizaciju strategija, polazeći od razlika u administrativnom uređenju i drugih specifičnosti FBiH, RS i BDBiH.

2. Druga faza- je priprema i usvajanje strategija čiji će nosioci biti vlade i odgovarajuća ministarstva, te druge institucije u FBiH, RS i BDBiH, uz moguću ekspertsku podršku EU, UNICEF i drugih međunarodnih organizacija.

Priprema strategija zasnivat će se na:

- Otvorenoj metodi koordinacije između svih nivoa vlasti i institucija u entitetima i BD uz uključivanje OCD;
- Vertikalnoj i horizontalnoj koordinaciji;
- Partnerstvu, javnosti i transparentnosti

Za sve strateške dokumente pa i za strategije socijalnog uključivanja u entitetima i BD neophodno je:

- Razviti efikasan sistem planiranja koji bi koordinirao pripremu svih strateških dokumenata ³²;
- Razviti institucionalne mehanizme i alate za monitoring i evaluaciju da bi se ocijenili praktični rezultati strateških dokumenata;
- Preći od budžetiranja troškova na budžetiranje bazirano na rezultatima;
- Statističke agencije trebaju proširiti postojeće indikatore uvođenjem novih od značaja analize socijalnog uključivanja i siromaštva

Za samu pripremu strategija potrebno je formirati odgovarajuća radna tijela i organizovati aktivnosti;

1. Koordinacione odbore za izradu strategija sa učešćem svih institucionalnih aktera važnih za koordinaciju kao i odabranih OCD;
2. Izvršno operativno tijelo za izradu strategija;
3. Tematske grupe po prioritetima strategija uz učešće eksperata;
4. SWOT i PEST radionice u fazama izrade strategija i po prioritetima uz uključivanje OCD, posebno ugroženih grupa, centara za socijalni rad, zdravstvenih i obrazovanih institucija;
5. Javna rasprava za nacрте strategija socijalnog uključivanja u FBiH, RS i BDBiH, te na osnovu njih finaliziranje dokumenata;
6. Vlade FBiH, RS i BDBiH usvajaju strategije socijalnog uključivanja za entitete i BD

Aktivnosti predložene u ovom dijelu samo su orijentaciona, podležu doradi, preciziranju u skladu sa potrebama i specifičnostima FBiH, RS i BDBiH. Njihova je svrha da iniciraju pripreme tri strategija socijalnog uključivanja što će biti jedan od uslova Evropske unije za BiH, i sticanja statusa kandidata za članstvo u Evropskoj uniji.

Sa druge strane, ne treba čekati kandidatski status da bi se proizvele tražene reforme u poglavlju 19 "Zapošljavanje i socijalna politika". Raditi unaprijed znači štediti vrijeme u pregovorima o pojedinim poglavljima, ubrzavati željeni prijem u Evropsku uniju. Istovremeno, reforme i uvođenje EU standarda u politikama i praksi važnije je za građane BiH od samog statusa. To je i svrha ovog, prethodnog i predstojećeg dokumenta (Studije).

³² UN; „Implementing 2030 Sustainable Development Goals in Bosnia and Herzegovina- Rapid integrated Assesment of Key Strategic Documents“, July 2018, str.33

Annex I

Evropski stub socijalnih prava i njegovih 20 načela³³

Poglavlje I.: Jednake mogućnosti i pristup tržištu rada

1. Obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje

Svaka osoba ima pravo na kvalitetno i uključivo obrazovanje, osposobljavanje i cjeloživotno učenje kako bi održala i stekla vještine s pomoću kojih može u potpunosti sudjelovati u društvu i uspješno prelaziti s jednog radnog mjesta na drugo na tržištu rada.

2. Rodna jednakost

Jednako postupanje i jednake mogućnosti za žene i muškarce moraju se osigurati i poticati u svim područjima, uključujući sudjelovanje na tržištu rada, uvjete zaposlenja i napredovanje u karijeri.

Žene i muškarci imaju pravo na jednaku plaću za rad jednake vrijednosti.

3. Jednake mogućnosti

Bez obzira na rod, rasnu ili etničku pripadnost, vjeru ili uvjerenje, invaliditet, dob ili spolnu orijentaciju, svako ima pravo na jednako postupanje i jednake mogućnosti u pogledu zapošljavanja, socijalne zaštite, obrazovanje te pristupa robi i uslugama dostupnim javnosti.

Potiču se jednake mogućnosti nedovoljno zastupljenih skupina.

4. Aktivna potpora zapošljavanju

Svaka osoba ima pravo na pravovremenu i individualnu prilagođenu pomoć u poboljšavanju izgleda za zapošljavanje ili samozapošljavanje. To uključuje pravo na potporu pri traženju posla, osposobljavanju i prekvalifikaciji. Svaka osoba ima pravo na prijenos socijalne zaštite i prava na osposobljavanje kad prelazi na novo radno mjesto.

Mladi imaju pravo na kontinuirano obrazovanje, naukovanje, pripravništvo ili kvalitetnu ponudu za posao u razdoblju od četiri mjeseca nakon gubitka posla ili prekida obrazovanja.

Nezaposlene osobe imaju pravo na individualno prilagođenu, stalnu i dosljednu potporu. Dugotrajno nezaposlene osobe imaju pravo na detaljnu individualnu procjenu najkasnije 18 mjeseci od gubitka posla.

³³ <https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights...>

Poglavlje II.: Pravedni radni uvjeti

1. Sigurno i prilagodljivo zaposlenje

Bez obzira na vrstu i trajanje radnog odnosa radnici imaju pravo na pravedno i jednako postupanje u pogledu radnih uvjeta, pristupa socijalnoj zaštiti i osposobljavanja. Potiče se prelazak na zapošljavanje na neodređeno vrijeme.

U skladu sa zakonodavstvom i kolektivnim ugovorima osigurava se potrebna fleksibilnost poslodavca da se brzo prilagode gospodarskim promjenama.

Potiču se inovativni oblici zapošljavanja kojima se osiguravaju kvalitetni radni uvjeti. Potiču se poduzetništvo i samozapošljavanje. Olakšava se profesionalna mobilnost.

Sprječava se sklapanje radnih odnosa s nesigurnim radnim uvjetima, među ostalim zabranom zloupotrebe nestandardnih ugovora. Probni rok trebao bi trajati razumno vrijeme.

2. Plaće

Radnici imaju pravo na pravedne plaće kojima se osigurava pristojan životni standard.

Osigurava se primjerena minimalna plaća kojom se mogu zadovoljiti potrebe radnika i njihovih obitelji u određenim nacionalnim gospodarskim i društvenim uvjetima te pristup zapošljavanju i poticaji za traženje zaposlenja. Sprječava se siromaštvo zaposlenih.

Sve se plaće utvrđuju transparentno i predvidivo u skladu s nacionalnom praksom i poštujući autonomiju socijalnih partnera.

3. Informacije o uvjetima zaposlenja i zaštita u slučaju dobivanja otkaza

Radnici imaju pravo na početku zaposlenja u pisanom obliku biti upoznati sa svojim pravima i obavezama koje proizilaze iz radnog odnosa, uključujući onima tokom probnog roka.

Prije dobivanja otkaza radnici imaju pravo biti upoznati s razlozima za njegovo dobivanje i mora im se dati razuman otkazni rok. Radnici imaju pravo pristupa djelotvornom i nepristrasnom rješavanju sporova, a u slučaju neopravdanog otkaza imaju pravo na pravnu zaštitu, uključujući primjerenu kompenzaciju.

4. Socijalni dijalog i uključenost radnika

Provodi se savjetovanje sa socijalnim partnerima o osmišljavanju i provedbi gospodarskih i socijalnih politika te politika zapošljavanja u skladu sa nacionalnom praksom. Potiče ih da se pregovaraju o kolektivnim ugovorima i sklapaju ih u svim područjima koja su za njih relevantna poštujući svoju autonomiju i pravo na kolektivno djelovanje. Prema potrebi, sporazumi koje su sklopili socijalni partneri provode se na razini Unije i njenih država članica.

Radnici i predstavnici radnika imaju pravo pravovremeno biti upoznati s pitanjima koja su za njih relevantna te se uključiti u raspravu o njima, osobitno u pogledu prelaska, restrukturiranja i spajanja poduzeća te kolektivnog otpuštanja.

Potiče se potpora povećanju kapaciteta socijalnih partnera za promicanje socijalnog dijaloga.

5. Ravnoteža između poslovnog i privatnog života

Roditelji i druge osobe koje moraju skrbiti o drugima imaju pravo na primjeren dopust, fleksibilne radne uvjete i pristup uslugama skrbi. Žene i muškarci imaju jednako pravo pristupa posebnom dopustu ili izostanku s posla kako bi ispunili svoje obaveze skrbi te ih se potiče na jednakomjerno korištenje tog dopusta ili izostanka.

6. Zdravo, sigurno i dobro prilagođeno radno okruženje te zaštita podataka

Radnici imaju pravo na visoku razinu zaštite zdravlja i sigurnosti na radu.

Radnici imaju pravo na radno okruženje koje je prilagođeno njihovim profesionalnim potrebama te koje će im omogućiti da što duže budu uključeni na tržište rada.

Radnici imaju pravo na zaštitu osobnim podataka na radnom mjestu.

Poglavlje III.: Socijalna zaštita i uključenost

1. Skrb o djeci i potpora djeci

Djeca imaju pravo na pristupačan i kvalitetan rani i predškolski odgoj i obrazovanje.

Djeca imaju pravo na zaštitu od siromaštva. Djeca u nepovoljnom položaju imaju pravo na posebne mjere za poticanje jednakih mogućnosti.

2. Socijalna zaštita

Bez obzira na vrstu i trajanje radnog odnosa radnici, a u usporedivim uvjetima i samozaposlene osobe, imaju pravo na primjerenu socijalnu zaštitu.

3. Prava za vrijeme nezaposlenosti

Nezaposlene osobe imaju pravo na primjerenu potporu za aktivaciju od javnih službi za zapošljavanje radi (ponovnog) uključivanja na tržište rada i primjerenu naknadu za vrijeme nezaposlenosti koja se isplaćuje u razumnom trajanju, u skladu sa svojim doprinosima i nacionalnim pravilima o ispunjavanju uvjeta za primjenu naknade. Tim naknadama ne smije se destimulirati brzo ponovno zapošljavanje.

4. Minimalni dohodak

Svaka osoba koja nema dovoljno sredstava ima pravo na primjereni minimalni dohodak kojim se omogućuje dostojansven život u svim njegovim fazama te pravo djelotvornog pristupa

dobrima i uslugama kojima se takav život omogućuje. Za one koji mogu raditi minimalni bi dohodak trebalo kombinovati s poticajima za (ponovno) uključivanje na tržište rada.

5. Dohodak u starosti i starosna mirovina

Umirovljeni radnici i samozaposlene osobe imaju pravo na mirovinu koja odgovara njihovim doprinosima i čini primjeren dohodak. Žene i muškarci imaju jednake mogućnosti za ostvarivanje prava na mirovinu.

Sve starije osobe imaju pravo na resurse koji im osiguravaju dostojanstven život.

6. Zdravstvena skrb

Svaka osoba ima pravo pravovremenog pristupa kvalitetnog preventivnoj i kurativnoj zdravstvenoj skrbi po povoljnim cijenama.

7. Uključenost osoba sa invaliditetom

Osobe sa invaliditetom imaju pravo na potporu dohotku koja im omogućava dostojanstven život, usluge koje im omogućuju sudjelovanje na tržištu rada i u društvu te radno okruženje prilagođeno njihovim potrebama.

8. Dugotrajna skrb

Svaka osoba ima pravo na povoljne i kvalitetne usluge dugotrajne skrbi, osobitno na usluge skrbi u vlastitom domu i u zajednici.

9. Stanovanje i pomoć beskućnicima

- a. Onima kojima je to potrebno omogućava se pristup kvalitetnim socijalnim stanovima ili kvalitetnom pomoći za stanovanje;
- b. Ranjive osobe imaju pravo na primjerenu pomoć i zaštitu od prisilnih deložacija;
- c. Osiguravaju se primjerena skloništa i usluge za beskućnike radi promicanja njihove socijalne uključenosti.

10. Pristup osnovnim uslugama

Svaka osoba ima pravo da pristupa kvalitetnim osnovnim uslugama, uključujući vodu, kanalizaciju, energiju, promet, finansijske usluge i digitalnu komunikaciju. Potpora pristupa takvih uslugama mora biti dostupna onima kojima je potrebna.